

Diplomasinin Odağındaki Su *

Sencer İMER

Dünya'da ve özellikle bölgemizde kişi başına düşen su miktarının hızla azalması, sınır aşan suları, gerginliklerin ve Uluslararası ilişkilerin merkezine taşımış bulunuyor. Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdür Yardımcısı, Doç. Dr. Sencer İmer, bu konudaki görüşlerini dergimizle paylaştı.

BTD-Suların azalmasının Türkiye açısından politik sonuçları neler olabilir? Türkiye'nin bu konuda plan ve projeleri var mı?

İçinde yaşadığımız Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgeleri, dünyada kişi başına suyun en az miktarda düştüğü yerler. Toplam tatlı su kaynakları dünyada mevcut suyun %2,5'i. Bunun da %70'i buzulların altında bulunuyor. Bizim kullanabildiğimiz Yer altı ve üstü kaynaklar, geriye kalan %30'luk kısmının %1'i. Bu da aşağı yukarı 9 bin km³e karşılık geliyor. Biz şimdilik bu suyun %50'sini kullanıyoruz, önümüzdeki 20 yıl içinde de %70'ini kullanacağımızı düşünüyoruz. Bu 9 bin km³ suyu dünya nüfusuna bölersek aşağı yukarı 1600 m³ gibi bir sayı çıkar. Türkiye'de kişi başına su miktarıysa ortalama yıllık 1700 m³. Aslında su bakımından zengin sayılmayız; ama bir açıdan da yaşadığımız bölgede en iyi durumda olan ülkelerden biriyiz. Bu bölgede 300 milyon kişi yaşıyor, kişi başına düşen yıllık su miktarı 1000 m³'ün altında. Yirmi yıl sonraysa nüfusun 600 milyona ulaşması bekleniyor. Bölge, su bakımından dünyanın en zor durumda olan bölgesi. Bu nedenle de, bölgede çatışmalar eksik olmuyor. Artan nüfus nedeniyle su konusunda önümüzdeki dönemde bölgeden Türkiye üzerine çok büyük politik baskılar gelecek. Hatta Avrupa Birliği'nden bu tür baskılar gelmeye başladı bile. En önemli su kaynaklarımız olan Fırat ve Dicle nehirlerinin uluslararası bir su idaresinin

yönetimine verilmesi isteniyor. Bu, Türkiye'nin egemenlik haklarına saldırıdır. Ortadoğu ülkelerinin Türkiye'nin su kaynakları üzerinde gözünün olması da bizim için ciddi bir sıkıntıdır.

GAP yalnızca Türkiye için değil, tüm bölge için hem sulama, hem enerji elde etme, hem de gıda güvenliği açısından çok önemli bir proje. Ancak, çeşitli baskılar nedeniyle GAP bitirilemedi. GAP bitmiş olsaydı, 1,7 milyon hektarlık bir alan sulanabilecekti. Oysa, şu anda sulanabilen alan ancak 200 bin hektar civarında. Komşularımızın bir kısmı bundan memnun; çünkü bu suların tarımda kullanılmasından rahatsızlar. Ancak bizim buna ihtiyacımız var. Nüfusumuz sürekli artış gösteriyor; ama su kaynaklarımızda bir artış yok. 1993'de Türkiye'de kişi başına düşen yıllık ortalama su miktarı 1830m³ iken, 2020'de bu miktar 1000m³'e düşecek. Bu da, su fakiri durumuna düşmemiz anlamına geliyor. Ama bölgedeki İsrail, Filistin, Ürdün gibi ülkelerin mevcut su potansiyelleriyle bile yaşamaları mümkün görünmüyor. Bu durum da bölgede çok büyük bir baskı ve sorun oluşturuyor.

Peki, bu sorun çözülemez mi? Bunun için Türkiye'nin çok olumlu yaklaşımları var. Türkiye komşularına bu açıdan yararlı hizmetler sunmak için birkaç önemli adım attı. Bunlardan bir tanesi Manavgat Suyu Projesi. Manavgat Nehri'nin kullanılmayan (denize akan) yaklaşık 4,5 milyar m³'lük suyunun 200 milyon m³'ünü değerlendirmek için bu projeye 150 milyon dolarlık yatırım yapıldı. Bu su, komşularımıza bölgede barışa katkıda bulunmak üzere satışa sunuluyor. Bunun 50 milyon m³'üne İsrail talip oldu ama, bildiğim kadarıyla henüz bu alım gerçekleşmedi. Türkiye'nin teklif ettiği fiyat 1 m³ için 20-25 cent (Biz Ankara'da suyun m³'üne 45 cent ödüyoruz), İsrail bu rakamı 10 cent'e çekmek

* Bilim ve Teknik, 38(456), Kasım 2005, sf. 13'ten tümüyle alınmıştır.

istiyor. Bugün deniz suyunun artılmasının maliyeti 1-3 dolar arasında değişiyor. Ayrıca bu su, o yöntemle elde edilecek sudan çok daha kaliteli. Bir diğer projemizse Barış Suyu Projesi. 1986'da gündeme gelen projede, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin kullanılmayan sularından 6 milyon m³'ünün iki güzergah üzerinden satışı söz konusuydu: Suriye, Ürdün üzerinden Suudi Arabistan'a kadar uzanan batı hattı ve Suriye, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Dubai'ye kadar uzanan doğu hattı. Bu sayede her iki hattın 6-7 milyon insana günlük olarak 400 litre su sağlanacaktı. Suyun m³'ünün maliyetinin 80 cent-1 dolar civarında olduğu projenin maliyeti, 24 milyar dolar. Bu aslında Türkiye'nin para kazanmaktan çok, bölge barışına bir miktar katkıda bulunmak amacıyla yaptığı bir girişim. Ne var ki, bölge ülkeleri bu plana sıcak bakmadılar.

Türkiye'nin çözüme yönelik bir diğer girişimi de Fırat ve Dicle Havzası Sınır Aşan Sularının Hakça, Akılcı ve Optimum Kullanımı için Üç Aşamalı Plan. Bu plan özellikle güney komşumuz Suriye ve Irak'a teklif edildi. Planda, üç ülkede genel olarak su ve toprak kaynaklarının envanterlerinin çıkarılması ve bu kaynakların değerlendirilmesi esas alınıyor. Bu sayede o bölgede gıda güvenliği açısından yapılması gereken şeylerin saptanması ve sanayi ve evsel gereksinimlerin karşılanması için ayrılacak su miktarının belirlenmesi kolaylaşacak. Ne var ki, Türkiye'nin bu girişimi de yanıtız kaldı. Ancak son zamanlarda Suriye ile aramızda Üç Aşamalı Plan konusunda olumlu gelişmeler yaşanıyor.

Ne yazık ki bölgedeki bu sorun uluslararası hukukla çözülemiyor. Çözüm, ülkelerin egemen iradelerine dayanan ülkeler arası ikili anlaşmalarla mümkün olabiliyor. Ne var ki, aşağı kıyıdaş ülkeler kimi zaman kullanım önceliği konusunda ısrarcı olunca çözümden uzaklaşıyor. Oysa uyulması

gereken, hakkaniyete dayalı biçimde suyun ülkeler arasında en uygun olarak kullanılması ilkesidir.

Su sorununun en akıllıca çözümlerinden biri de, suyun efektif kullanımının sağlanmasıdır. Bunun için de, hangi ürünleri nerede yetiştirmek gerek, nerede daha az suya gereksinim duyuluyor gibi noktalara açıklık getirmek gerekiyor. Her ürünün üretilmesinde gereken su miktarına sanal su deniyor. 1 kg buğday üretmek için 1-2 m³ suya gereksinim duyuluyorken, 1 kg dana eti için gerekli su miktarı 13 m³. Demek ki, su kullanımında beslenme alışkanlıkları çok önemli. Ülkelerin su potansiyellerine uygun beslenme biçimlerini benimsemeleri gerekiyor. Suyun ürünlere yönlendirilmesi kadar, sulamada kullanılan yöntemler de çok önemli. Fıskiye yoluyla ya da en gelişmiş yöntem olan damlatma yoluyla sulama yöntemleri bu açıdan önem kazanıyor. Almanya'da yapılan bir çalışmada, eğer uygun yöntem seçilebilirse tarımda kullanılan sulamada %40 oranında tasarruf etmenin mümkün olduğu ortaya çıkarıldı. Üç Aşamalı Plan'da GAP bölgesi için düşünülenlerden biri, suyun efektif kullanımını mümkün kılmak. Ancak, bunu tüm Türkiye için düşünmek zorundayız. Kanalizasyon ve atık su arıtma tesislerinin olmaması da özellikle yer altı suları için önemli bir tehdit olduğu için yapmamız gerekenler listesine bu tür tesislerin yapımının da eklenmesi gerekiyor. Bunlar yapılmadığı sürece de zaten az olan kaynaklar iyice azalıyor. Uzun vadedeyse, yeni teknolojiler ve ucuz enerji kaynaklarıyla deniz suyundan su arıtma işleminin gerçekleştirilmesi zorunlu gibi görünüyor.

Türkiye'nin tüm bunları karşılamak üzere bir planı yok. Bunun için belki bir su merkezi kurulmalı ve konu tüm yönleriyle ele alınıp uzun vadeli stratejiler belirlenmelidir.